

T. SZABÓ LEVENTE: MIKSZÁTH, A KÉTELKEDŐ MODERN. BUDAPEST, L'HARMATTAN KIADÓ, 2007.

Mikszáth Kálmán életművének kutatása jó pár éve a reneszánszát éli, T. Szabó Levente könyve mégis úttörőnek nevezhető, amit a megjelenése óta eltelt idő is igazolt. Elsősorban a mikszáthi modernség új szempontú megközelítésében hozott újat: egyrészt kiemelt szerepet kapott a mikszáthi próza történelmi és társadalmi vonatkozása, másfelől részletes elemzéssel került bemutatásra a modern prózapoétikai törekvések mikszáthi alkalmazása. Mikszáth mai értelemben is igazi modern író: társadalmilag érzékeny publicista, miközben prózájában folyamatosan figyel a legújabb prózapoétikai stratégiákra, akár arra is kapható lévén, hogy megírt epizódokat újrajrjon, ha úgy ítéli meg, hogy idejétmúlt volt az a forma, amiben először megörökítette.

„Modernné olvasni” Mikszáthot régebbi gondolat, talán Németh G. Béla indította el a 19. századról a 20-ra forduló időszakban született művekre vonatkoztatva. De természetesen minden olyan olvasás, amely a mai művek felől olvassa a korábbi műveket, megadja ezt a lehetőséget. Miközben nem mindenki olvasható modernné. Mikszáth azonban igen. Egyrészt a már korábban jelzett társadalmi és történelmi érdeklődése miatt, amely sok rokonságot és párhuzamot mutat a mai szépirodalmi munkákkal, másrészt a poétikai strukturáltsága miatt, mind a novellák ciklikussága és összefüggő olvashatósága miatt, mind a laza szerkezetű narráció kisregény-szerű tablójellege miatt.

T. Szabó Levente sorra veszi a mikszáthi próza darabjait, mindegyiket a mai irodalom felől veszi szemügyre, miközben lényegében arra is megadja a közvetett választ, hogy miért olyan a ma irodalma, amilyen. Illetve milyen lehetne, ha a ma írói olvasnának Mikszáthot. Ha többen olvasnának. Mert hogy sokan olvasnak, az nem vitás. Lépten-nyomon akad ennek az olvasásnak bizonyossága. Elegendő Esterházyra utalni, ahol szereplőként is megjelenik Mikszáth, de akár áttételes jelenlétről is lehet beszélni. Nemcsak Esterházyról, hanem Bodor Ádámnál is (novellaciklus mint kisregény). Vagy a fikció és a valóság találkozása szintén mikszáthi eredetű, leginkább a fikciós és a mimetikus poétika keveredésében (főképp Esterházyról). Akár a történelmi regények reneszánsza is itt említhető meg, Darvasi, Hágy, Láng, Márton ilyen irányú munkái. De itt idézhető meg a mai kudarcok, a félresikerült munkák, amelyek nem veszik figyelembe annak a könyvben Habermastól kölcsönzött felszólítást, hogy meg kell találni adekvát formáját a közönséghez való szólásnak. (A könyv nem említi konkrét neveket és műveket, csak közvetett formában utal néhány kifejezetten zavaros, álfilozófiával, látszatemelkedettséggel álcázott zagyvaságokat terjedelmes művekbe dobozoló művekre.)

Mikszáth kifejezetten rájátszott arra, hogy a fikció maga is egyfajta valóság, ezért nem lehet kizárólagos a valóság sem, ha ábrázolásáról van szó. Folyton pendulál a kettő között, miközben maga az ingázás poétikai elem. Akárcsak a humor (amely lényegét tekintve szintén billegés). Mikszáth modernitása messzemenően tudatosságból fakad. Soha nem véletlenszerű az örökös elmozdulás, a libikóka az emlegetett két metapoétikai terep, fikció és valóság között, humor és direkt pedagógia között. Kevés Mikszáthhoz fogható modern író élt a 19. század végén. Elegendő az Új Zrínyiász hőseire gondolni: a regény szereplőinek egy része ugyanis nem élő, hanem feltámadt: kalandjaikról szól a regény, amely ebből a helyzetből adódóan komikus és nevetető, ugyanakkor a felvetett problémákat tekintve komoly társadalmi és történelmi érzékenységet mutat. Nem kizárólag a helyzetkomikum a meghatározó. Zrínyiek nem attól élnek, mert feltámadtak, nem fizikai a jelenlétük, hanem attól élnek, hogy viszonyba kerülnek a jelennel, amibe visszatértek. Konkrét viszonyrendszerek valószínűsítik őket. Mikszáth átírása (A szigeti veszedelem az átírás jelen tárgya) attól több a „fizikai” átírásnál, hogy élesen reagál a kor problémáira.

Mikszáth Kálmán egy új értelmiségi szerepkör körvonalait rajzolja meg. Amihez hozzátartozik, illetve következményeként velejár a politikai szerepvállalás is. De miközben képviselő lesz, aközben képes a parlamenti tudósításaiban is úgy írni a politikáról, hogy magának a politikának a működéséről, általános szerepéről, funkciókról, társadalomformáló erőtereiről értekezzen. Nem süpped bele a politikai szerepbe, hanem reflexív módon rálát a politikai mezőkre. Ezen a téren kifejezetten illik Mikszáthra a habermasi gondolat: a súlyos társadalmi kérdések közérthető kommunikációjának az igénye jellemzi az értelmiségit, ennek konstitutív és jelzésértékű szerepe van az intellektuális létmódban.

Mikszáth soha nem ragad le. Nem csupán irodalmi vonatkozásban, hanem társadalom-szerkezeti kérdésekben is tájékozott. Megkeresi a modern elméletek magyar alkalmazhatóságát. Dandykból így lesznek „Gavallérok”. De akár az egyénre is vonatkoztatható ilyenfajta teoretikus kiterjesztés. A bolondság és a normalitás viszonyának vizsgálata (Beszterce ostroma) a társadalmi kérdések között kitér az egyén identitáshatárainak kérdésére is. Maga a bolondság, az örület 19. század végi kérdése modern, és mint téma a modern pszichológia kitértetett iránya. A megismerés kérdéseire tartozott, akárcsak az új társadalmi szerepek, rétegek, osztályok viselkedéskutatása is (amilyen a Gavallérok lapjain is lejátszódik).

Mikszáth modern témáihoz tartozik az erőszak is, a jog, az állam, a bürokrácia és szó elértéktelenedésének jelensége. Jelentések ezek a kérdések, nem pusztán anekdotikusak.

Sokszor előfordul ugyan, hogy Mikszáthot anekdotikusnak tartják, hogy könnyebbnek olvassák, mint amilyen súlyos van, hagyományosabbnak, régieesebbnek, magyarosabbnak, mint amilyen korszerű és nagyvilági. Kiválóan ismerte, ismernie kellett a modern nyugati irodalmakat, Poe és Maupassant műveit olvasnia kellett, mint ahogy olvasta is őket. Ismernie kellett számtalan modern műfajt és prózaszerkezetet. Detektívregénye (Szent Péter esernyője) sem hagyományos detektívtörténet, hanem egy szétírással létrehozott modern regénynek is nevezhető, hiszen a nyomozás nem a nyomozás tárgyához vezet, hanem egészen más természetű dologhoz (szerelemhez). A nagy történések mögötti világba vezetnek a szálak...

Mikszáth tudatosságát nem volt szokás emlegetni, holott tudatos író volt, akár a legkisebb terjedelmű, alkalmoszerűen megírt nekrológjaiban is vagy a könyvekhez írt előszavaiban. És ahogy kortársaihoz, illetve magához az irodalomhoz viszonyult, az szintén a modern írói magatartás része. Egyértelműnek látszik a T. Szabó Levente könyve végén leszűrt konklúzió: Mikszáth Kálmán sok tekintetben kortársunk. Borges módszerére és elméletére hasonlít T. Szabó Levente módszere: Mikszáth modernné olvasása akkor igazán hatékony, ha elődjévé tesszük az egész kortárs magyar prózát (a legjobbak). Akkor értjük meg őt igazán, ha megvan hozzá a mai tudásunk, társadalomról, történelemről, mesterségről. Attól lesz igazán modernné, ha van modern irodalomtörténetünk is. Ha van a mai magyar prózán, Bodoron, Esterházyon és a többiekén felnőtt magyar olvasó.

Kategoria: Téka

Denumire autor: Bányász Éva

Látó Szépirodalmi Folyóirat